

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

תשיעה באב בשבת בין המצרים

מנחם אב תשפ"ב

גיליון קפ"א

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ב

תוכן עניינים

• פרק א' - בין המצרים עמוד ו'

חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז

• פרק ב' -שבעה עשר בתמוז חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז

תשׁוּבה בתענית

החייבים בתענית

חולה

זקן - תשוש

עוברות ומניקות

יולדות

צום נדחה

קטנים בצום

חתן

אכילה בליל התענית

סעודת מלוה מלכה

השכמה לאכילה

תנאי לפני השינה

תנאי לשתיה

שטיפת פה

צחצוח שיניים

תרופה

רחיצה

טבילה

בליעת רוק

בירך על מאכל

אכל בשוגג

• פרק ג' - סדר התפילה עמוד יא

עננו בשחרית

סליחות

קריאת התורה

פסוקים בקול

עלייה לתורה לאינו מתענה

כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נש"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

הגבה גלילה והוצאה

אוכל שיעורים

• פרק ד' - עננו עמוד יד

לילדים

עננו לאוכל

נגינה

צדקה

רמזי צדקה

נישואין

בר מצוה

• פרק ה' - ברית מילה עמוד טו

סליחות

צום

מציצה

פדין הבן

• פרק ו' - ימי בין המצרים עמוד טז

נישואין

סעודת שבע ברכות

אירוסין

תיקון חצות

זהירות מסכנה

רחיצה בים

הימנעות מכל ענין של סכנה

לילך יחידי

הכאת תלמידים

• פרק ז' - ריקודין ומחולות עמוד יח

מנגינה מוקלטת

שירה בפה

סעודת מצוה

צלצול טלפון

תרגילי בריאות

שמיעת שיר בע"כ

עבודת ד' בשמחה

תספורת

תספורת שפם

רהיטים

שחייה

סכנה

ריקודין ומחולות

עמוד כח

שירה

קטעי חזנות

תספורת

לבעל ברית

גזיזת צפרניים

בשר ויין

עמוד ל'י

תבשיל בשרי

בשר בסעודת מצוה

חולה בבשר

שכח ובירך

טעימה מהתבשיל בער"ש

מתנה

נקיון

קידוש לבנה

צחצוח נעליים

כביסה עמוד לב

כתם

רחיצת פאה

בגדי קטנים

גיל הקטן

לבישת בגדים מכובסים

בגדי זיעה

בגד לבוש

לקמט בגד

מפות לכבוד שבת

בגדי שבת בשמחות

שידוך

אורח

רחיצה עמוד לד

פניו ידיו ורגליו

ארצות חמות

טבילה במקווה

רחיצה לכבוד שבת

דיאודורנט

סיום מסכת עמוד לה

עניין הסיום

שעת כושר

נדמון הסיום

השתתפות גם מי שלא למד

לקטנים

תספורת לנשים

חלאקה

בעל ברית

פדיון, בר מצוה

● **פרק ח' - ברכת שהחיינו**

עמוד כא

בשבת

פרי חדש

חולה

בגד חדש

בגד חדש בשבת

בגדי זיעה

בגדים חדשים

קנייה

קנייה מר"ח אב

נעלי גומי

במקום פסידא

● **פרק ט' - שבת מברכין**

מנחם אב עמוד כד

ברכת החודש

אב הרחמים

מנחם אב

● **פרק י' - ימי בין המצרים**

תשעת הימים עמוד כה

משנכנס אב ממעטין בשמחה

שבוע שחל בו ט"ב

עדות המזרח

בני אשכנז

ממעטים במשא ומתן

בנייה

סיוד וצבע

תיקונים

בית הכנסת

תפירה

גובליין

קורס תפירה

תיקון כפתור

תפירת בגד חדש

סריגה

קניית בגדים

במקום פסידא

כלים חדשים

נשים בהבדלה
קטן בהבדלה
הבדלה מוצאי ט"ב
הבדלה לאשה

● **פרק יד - קידוש לבנה**

עמוד מד

במוצאי ט"ב
טעימה
נעליים

שתיית מים לפני הבדלה

אבילות במוצאי ט"ב נדחה עמוד מה

בשר ויין

תספורת רחיצה

נגינה

● **פרק טו - מהלכות תשעה**

באב עמוד מו

חמשה עיניים

טלית תפילין בחצות

ישיבה נמוכה

אוטובוס

מיעוט מכבודו

סוג נעליים

אבזם מעור

נעלי גומי

אור בבית הכנסת

נר תפילה

נר לברית

פרוכת

● **פרק טז - תפילת ערבית**

עמוד מח

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

מגילת איכה ברכה

נשים באיכה

חזן

איכה ביחיד

סדר קדושה

טעם אתה קדוש

ויתן לך

● **פרק יז - הליכות ט"ב**

עמוד מט

יצטער במשכבו

נטילת ידים

לימוד תורה בט"ב

● **פרק יא - ר"ח מנחם אב**

ביום ו' עמוד לו

ער"ש ר"ח אב

טעימה מהתבשיל בער"ש

בגדים מכובסים

החלפת הבגדים

נעליים

הבדלה על היין

● **פרק יב - ט' באב שחל**

בשבת עמוד לח

צום נדחה

שבוע שחל בו

צפרניים

רחיצה

ער"ש ר"ח אב

טבילה

בגדי שבת

בגד חדש לחתן

סדרי תפילה וניגונים

שלום זכר

דברים שבצינעא

אב הרחמים. צדקתך

טיול

לימוד בשבת

טיפות וכדורים

כדורי רפואה

סעודה שלישית

אכילה עד השקיעה

הכנה משבת לחול

● **מוצ"ש צום ט' באב עמוד מא**

ברוך המבדיל

חליצת נעליים

זהירות ממלאכה

שטיפת כלי אוכל

בורא מאורי האש

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

ויהי נועם

● **פרק יג - הבדלה**

עמוד מג

חולה בהבדלה

על מה מבדילים

נשים באכילה

● פרק כ - מוצאי ט"ב

עמוד נד

נטילת ידים
קידוש לבנה
טעימה ונעליים
שתיית מים לפני הבדלה
בשר ויין
בשר ויין בסעודת מצוה

● פרק כא - ברית מילה

בט"ב

עמוד נו

לאחר קינוח
לאחר חצות היום
נרות בברית
בגדי שבת
נעליים
טלית ותפילין
שהחיינו
טעימה מהיין
שם הילד
מזל טוב
סעודה בערב
שירה בסעודה
וואך נאכט
מתנות

חברותא
לימוד בהרהור
מצות ת"ת בט"ב
השכמה

● פרק יח - טלית ותפילין

עמוד נא

הקדמת תפילין לשחרית
הנחת תפילין במנחה
תפילין לחולה

● פרק יט - סדר היום

עמוד נב

תפילת שחרית
פיטום הקטרת
איכה ביום
חצות היום
מנחה
ברכת כהנים
תפילין במנחה
פרשיות קר"ש
נחם
תהלים

פרק א' בין המצרים

א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

איתא בירושלמי^ב מ"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף בהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.

ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א
- ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון^ב.
- ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
- ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה^ד.
- ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש^ה.

במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

----- = מקורות וציונים = -----

^א איכה א, ג.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת תמ"ט, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א): בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ו): מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב).

בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') וזוהר חדש (פ' וישב) שבשני בתים בוטל התמיד

תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט.

^ה שם. משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב').

^א על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח): ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי (ישעי' ס"ו)

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטמוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב).

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית (רמב"ם שם הל' א'. משנ"ב סימן תקמ"ט ס"ק א').

ה. וישמור עצמו מן הכעס (של"ה מס' תענית ד.: משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק נ').

החייבים בתענית

ו. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע סי' תק"ג).

חולה

ז. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו¹¹.

ומכל מקום יאכל בצנעא (מטה אפרים סי' תר"ב ס"ק כ"ב. תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' ג').

זקן - תשושי

ח. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו (רוח חיים אות א'. כפה"ח סי' תק"ג ס"ק ו').

עוברות ומניקות

ט. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות¹².

יולדת

י. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיולדת¹³. וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי' בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום¹⁴.

צום נדחה

יא. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מי שחולה קצת ומעוברת שיש מיהוש קצת, מותרים לאכול¹⁵.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹¹ חיי אדם כלל קל"ג ס"ק ו'. משנ"ב סי' תק"ג ס"ק ד'. בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (א"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז העי' 2). תשובה מאהבה. הגר"י פ' שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עיי' ברמ"א (סי' תקנ"ג סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').
¹² מחז"ב (סי' תקנ"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)
¹³ מהרש"ם בדעת תורה (סי' תק"ג). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ב' אות ט')

קטנים בצום

יב. אין מוחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכלים מאכלים של תענוג (משנ"ב סימן תק"ן ס"ק ה'. ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה).

חתן

יג. חתן בתוך שבעת ימי המשתה, נוהגים שמתענה (אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה בה"ל סי' תקמ"ט מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב סי' תק"נ ס"ק י"ב. קצשו"ע סי' קכ"א ס"ז).

בבן איש חי ח"א פ' שופטים כתב **שיש סוברים שאין החתן מתענה**, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

*****

אכילה בליל התענית

יד. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר², אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

סעודת מלוה מלכה

טו. כשחל הצום ביום ראשון, אז במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר³.

תנאי לפני השינה

טז. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה (שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב שם ס"ק ד').

אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל (תוס' חיים כלל קל"ב ס"ק י"ח).

תנאי לשתיה

יז. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתיה⁴.

----- = מקורות וציונים = -----

¹ חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)

² שו"ע סי' תק"נ (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלות השחר בגלל הצום לא חיישינן שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

³ כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א')

שטיפת הפה

יח. אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג) ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו (משנ"ב שם ס"ק י"א).

צחצוח שיניים

יט. במקום ריח רע מהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו ויזהר מלבלוע כלום.

תרופה

כ. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה (תשו' הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ו. באה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. כפה"ח סי' תקנ"ד ל"ד).
ואין צורך לפגום טעם המים (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כא. מותר להתרחץ בי"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב) ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ו', שעה"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

כב. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה (א"א בוטשאטש. שבט הלי"ח סי' ע"ז. צ"א חלק י"א סי' נ"ז גבי ט' הימים וכ"ש כאן).

בליעת רוק

כג. מותר לבלוע רוקו (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק י"ג מהמג"א ס"ק ח'. הגם דשותה משקין שאינן ראויין לשתיה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלוע, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום)

בירך על מאכל

כד. שכח ובירך על מאכל, ונזכר מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך ש'כ'מ'ל'ו' (שערי תשובה סי' תקס"ח ס"ק א'. דעת תורה. שבט סופר או"ח סי' כ"ה. ובס' תשובות והנהגות ח"א סי' שכ"ט כתב שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב).

אכל בשוגג

כה. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול (שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א') וישלים התענית.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ עיי' רמ"א סי' תקס"ד, משנ"ב שם ס"ק ו'

יא

(ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול).

ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ה שם ס"ק ב.). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו בממון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במויד.

כו. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתו (משנ"ב שם ס"ק ג.). ראה תשו' שבט הלוי ח"ה סי' ס' ס"ק ד', שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו).

ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג.).

פרק ג' סדר התפילה

ענו בשחרית

כו. בתפילת שחרית, ואמר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

אם טעה הש"ץ ושכח, ואמר עננו בשומע תפילה, (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג.). והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימת הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' קי"ט ס"ק ט"ז)

סליחות

כת. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד').

קריאת התורה

כט. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

פסוקים שאומרים בקול

ל. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג.).

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לא. מו שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו') בשחרית בימי אג"ד'ו, ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ.).

יב

ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות (דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט).

כמה מתענים

לב. כשהל הצום באחד מימי א'ג'ד'ו', בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר עננו ולקרות ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד', משנ"ב ס"ק י"ד).

בס' צמח צדק (המילואים ח"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת עננו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או"ר כ"ד).

ש"ץ נתמלא זקנו

לג. בתענית ציבור, הש"ץ יהא רק מי שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ד), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור (ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם)

לד. בישיבות קטנות שרובם נערים אין לחוש (בית ברוך, בחיי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76).

שליח ציבור בטלית

לה. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית (הקריאה היא ב"ג מדות, ואי' בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה לשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"ב סעיף כ').

קריאה ומפטיר במנחה

לו. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א') ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישכיל עבדי ח"ו סי' ט'. תשו' דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

עננו במנחה

לז. בתפילת המנחה אומר גם יחיד עננו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג').

אם שכח, אומר לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'). משנ"ב ס"ק ו' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ו' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

לח. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ח') ובהו"ץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

לט. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט).

ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו"י רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מ. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"ק א'. מחזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ק ה').

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק **אם אין כהן אחר**. בהליכות שלמה (פי"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק **עוד כהן אחד**. מועדי קודש יוד"כ פ"א הע"י 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מא. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

עלייה לתורה במנחה

מב. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו, משנ"ב ס"ק י"ט).

הגבה גלילה והוצאה

מג. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שנ"ל **דשום כיבוד אין ליתן** למי שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה).

אוכל שיעורים

מד. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו"י מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שש"כ פל"ט הע' קכ"ב).

פרק ד' עננו

עננו לילדים

מה. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ח סימן קל"א).

עננו לאוכל

מו. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

מז. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

מח. מנהג לתת צדקה במנחה בתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מזה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

מט. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ז) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב) כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נ. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מתירים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגר"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו. ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג).

בר מצוה

נא. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (הגול מרבבה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ה' ברית מילה בי"ז בתמוז

גב. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שו"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שו"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

גג. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

גד. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

גה. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

גו. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה כמשקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

גז. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע"א.)

כתב בתשו' האלף לך שלמה (סי' שמ"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בש"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמושם פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (הכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"ג).

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא, ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

פרק ו' ימי בין המצרים

נישואין

נח. מנהג עדות המזרח אין עורכין נישואין מר"ח אב^{טז}, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^{יז}.

סעודת שבע ברכות

נט. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^{יח}.

אירוסין

ס. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{יט}.

סא. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^כ, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{כא}.

תיקון חצות

סב. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{כב}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טז} בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב.

^{יז} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז.

^{יח} דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^{יט} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק י"ט). וראה בשער הציון (ס"ק כ"ו) שסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (ס"ק ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^כ שו"ע סעיף ב'.

^{כא} משנ"ב ס"ק ט"ז.

^{כב} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תק"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א) שביום אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

זהירות מסכנה

סג. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה.²²

רחיצה בים

סד. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה.²³ ויש לזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה.²⁴ אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נזהר, בודאי אפשר.²⁵

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ.²⁶

הימנעות מכל ענין של סכנה

סה. מכל ענין של סכנה יש להימנע.²⁷ וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף.²⁸ וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר.²⁹

יחידי. בין חמה לצל

סו. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחידי מדי שעות עד ט' שעות³⁰. ויש שפירשו, דווקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים ושבים מצויים, אין חשש.³¹

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל.³²

הכאה

סז. לא יכו התלמידים בימים ההם,³³ וגם בבניו יזהר לה.³⁴

----- = מקורות וצינונים = -----

וכתב פמ"ג (א"א ס"י תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

²² מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

²³ הליכות שלמה (פ"ד ס"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תשו' והנהגות (ח"ב ס"י רס"ג).

²⁴ מקור חיים לחו"י, (ס"י תקנ"א). הגר"ש אלישיב

²⁵ ארחות רבנו (ח"ב עמ' קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

²⁶ שו"ע סעיף ט"ז.

²⁷ הגה"מ. רוקח. שו"ע (ס"י תקנ"א סעיף י"ח).

²⁸ שערי הלכה ומנהג (ח"ב ס"י רכ"ה). שבט הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו

מ"ז בתמוז. בתשו' אבן ישראל לגר"מ פישר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

²⁹ הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פישר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

³⁰ מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח).

³¹ א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה

לא ידע דבר רע. התעוררות תשובה ס"י שמ"ח.

³² א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל

בניינים או עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר שבביל שהוא בין חמה לצל,

הגר"ח קניבסקי, קרא עלי מועד.

³³ ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

פרק ז' ריקודין ומחולות

סח. אין לנגן בכלי שיר^{לז} ואין לקיים ריקודים ומחולות מ"ז בתמוז^{לז}.
בתשו' מנחת יצחק^{לח}, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור.^{לז}

מנגינה מקלטת

סט. שמייעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מ"ז בתמוז^{לב}

שירה בפה

ע. **שירה בפה**, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.
יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{לכ}.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{לכ}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחויץ להרגעה וכדו', מותר.

סעודת מצוה

עא. בסעודות מצוה המתקיימים בימי בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו'^{לכ}.

----- = מקורות וצינונים = -----

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מזיק שעומד מאחוריו ונושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבירך, אמר האיש המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חבירו? אמר ר' אבהו, הנה המזיק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כ' המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן^{לח} קיצושו"ע סי' קכ"ב ס"ב.

^{לז} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{לב} פמ"ג א"א (ס"ק יז). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק יז). א"ר (ס"ק וי). מובא במשנ"ב (ס"ק ט"ז). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)
^{לח} ח"א סי' קי"א ד'

^{לז} אג"מ או"ח ח"א סי' כ"א ד'. הליכות שלמה (פ' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^מ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ו), ששמיעת קול נגינה מטייפ, דינה כשמיעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פ' י"ד. שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'), שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגרי"ש אלישיב.

^{מא} ראה הליכות שלמה (ס"ק ה'). וכן משמע מאג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד'), אוסר דווקא כלי

נגינה

^{מב} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) הגרי"ש אלישיב

ויש הסוברים שמותר^מ.

צלצולי טלפון

עב. שמיעת סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור^מ.

תרגילי בריאות

עג. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר^מ.

שמיעת שיר בע"כ

עד. השומע שיר בעל כורחו, אין צורך להקפיד^מ

עבדו את ד' בשמחה

עה. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים^מ.

כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד'^מ.

תספורת

עו. בני אשכנז נוהגים להמנע מלהסתפר מי"ז בתמוז².

אם מניעה מתספורת גורמת הפסד ממון, כתב בתשוב' אגרות משה (א"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמ"י בתמוז עד שבעה שחל בו שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

----- = מקורות וצינונים = -----

^מ שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)
^מ שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשוב' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^מ כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ינמך את חוזה הנעימה או ישנה את הצלצול.

^מ בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם. משנ"ב (סי' תק"ס ס"ק י"ג),

ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הירדותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנותן להם את המקצב לפעילות.

^מ בשו"ע (ו"ד סוסי" קמ"ב) אסור לשמוע שיר של אלילים וכו'. וברמ"א שם מיהו דבר שאינו מתכוון, מותר. ועיי"ע בש"ך (שם ס"ק ל"ד)

^מ שדי חמד פאת השדה ביהמ"צ סי' א' אות י'

^מ עבודת ישראל, קונוי' פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.

³ מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.

תספורת שפם

עז. שפם שמעכב את האכילה מותר לספר⁸⁸.

תספורת לקטנים

עח. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו⁸⁹.

תספורת לנשים

עט. גם נשים אסורות להסתפר, ומשום צניעות, מותר⁹⁰.
מריטת שער גבות, מותר⁹¹.

חלאקה

פ. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב⁹².

בעל ברית

פא. בעל ברית, יש שמקילין להסתפר בין המצרים⁹³.
ויש אוסרים להסתפר⁹⁴.

----- = מקורות וצינונים = -----

⁸⁸ שו"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

⁸⁹ שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמ"ש"כ רש"י (מועד קטן י"ד): שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

⁹⁰ פמ"ג, מש"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל עד, שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)
⁹¹ הליכות שלמה (פי"ד ט'). ויש מחמירין בזה, הגר"ש אלישיב.

⁹² משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והח"י אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפ"ז יש מקום להתיר חאלקה, וכ"כ בשפע חיים (חלק ה' סימן שני), שמי"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלחו, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מ"ז בתמוז אינו אלא להחמיר.

אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בס' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.

⁹³ שעי"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קנ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ז), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שעה"צ (תקנ"א ד'). הגר"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר.

פדיון, בר מצוה

פב. לכבוד פדיון הבן, אין להסתפר^{נח}. לכבוד בר מצוה, כתב בשערים המצויינים בהלכה, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

פג. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בט' הימים), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א^{טז}. ויש הסובר שראוי שינהגו כמנהג המקום^ז.

פרק ח'**ברכת שהחיינו**

פד. טוב להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומר^{פא}.

פרי חדש

פה. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו^{פב}, ועדיף שיאכלו בשבת^{פג}

פו. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך ב'פ' העין, יברך גם שהחיינו^{פד}.

חולה

פז. חולה, או מעוברת וכדומה שאוקף לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו^{פה}.

שהחיינו בשבת

פח. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו^{פז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^ז מחזיק ברכה מתשו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.

^{נח} חת"ס או"ח קנ"ח.

^{טז} הגרשו"א הליכות שלמה (פ' י"ד אות ו')

^ז הגר"ש אלישיב.

^{פא} שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן הוא הזמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו **לזמן הזה**, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א סי"ק מ"ב). משנ"ב (סי"ק צ"ח)

^{פב} רמ"א (סעיף י"ז).

^{פג} מגן אברהם. משנ"ב (סי"ק ק"א). מבית לוי

^{פד} שערי תשובה (סי' תקנ"א סי"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב בס"ק צ"ט שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

^{פה} ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (סי"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת^{טו}.

בגד חדש

פט. אין ללבוש בגד חדש מי"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב^{סח}.

בגד חדש בשבת

צ. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים^{טט}.
ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה^י.
אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת^{עא}.

בגדי זיעה

צא. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מי"ז בתמוז עד ר"ח^{עב}.
ויש שנמנעו מלחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

צב. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו^{עג}.

צג. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים^{עד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{טו} לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נזר (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

^{טז} מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחול"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

^{סח} ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א שם ס"ק כ"א. מבית לוי

^{טט} מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

^י א"ר סימן תקנ"א ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז אפילו בשבת.

^{עא} משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

^{עב} משנ"ב ס"ק מ"ה

^{עג} שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדין שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה,

אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

^{עד} רמ"א סעיף ז'.

צד. תפירת בגדים חדשים:
אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב^{ע"ה}.

צה. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם^{ע"ה}.

צו. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים^{ע"ה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{ע"ה} שו"ע סעיף ז'.

^{ע"ה} כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג סי' פ'. מבית לוי.

^{ע"ה} הגרי"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק ט' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

צא. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב. כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, **שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח**, משום דכתיב (איוב גה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב **כדי לברך ישראל** שהזמן מוכן לפורענות. ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה^{ע"ה}, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, נוהגין לברך את חודש מנחם אב. וכ"ה בשערי אפרים^{ע"ט}. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

צח. כמו בכל שבת מברכין, אין אומרים אב הרחמים, לפני תפילת מוסף. (כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה. הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצר. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'. ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, ולתות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים. ישנם סידורים מדפוסים ישנים שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המולי"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

צט. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"^פ.

ק. בס' תקון ישכר (מרבי ישכר סוסאן מגדולי צפת בזמן הבי"ו) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים **הפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה**.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ע"ה} סי' תי"ז סעיף א'

^{ע"ט} שערי י' אות ל"ה

^פ ליקוטי מהר"ח וס' דרכי חיים ושלום. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

ימי בין המצרים – תשעת הימים

קא. משנכנס אב ממועטין בשמחה^{פא}, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה^{פב}. וממועטין, עד ראש חודש אלול^{פג}. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^{פד}, ויש דעה, עד ט"ו באב^{פה}.

שבוע שחל בו ט"ב

קב. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^{פז}, וכך נוהגים בני עדות המזרח. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמותר מפני כבוד השבת^{פח}. לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^{פח}.

קג. גם לדעת המחבר בשו"ע (סי' תקנ"א) יש דברים שנמנעים מר"ח אב: ממועטין בשמחה [סעיף א] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סיוד וציור [סעיף ב] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שעהיינו [סעיף יז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח] **בשבוע שחל בו ט' באב:** רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה זו:

1. נטילת ציפורניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר^{פט}
2. כשאין לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו^צ.
3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם^{צג}.

----- = מקורות וציטוטים = -----

^{פא} משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

^{פב} תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

^{פג} מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

^{פד} זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

^{פה} חת"ס בהג' שו"ע שם

^{פז} ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח סי' י"ד אות כ"ה

^{פח} טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.

^{פח} רמ"א מסי' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.

^{פט} דעת המג"א שמותר לגזוז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב ס"ק כ', והחמירו רק בשבוע שחל בו.

^צ משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מר"ח עד שבוע שחל בו.

4. כיבוס בגדי נכרים ^{צב}.

5. בשר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו ^{צב}.

6. כיבוס בגדי קטנים ^{צד}.

ממעטים במשא ומתן

קד. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן ^{צה}.
 בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו ^{צז}.

ומשא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד ^{צח}.

בניה

קה. **בניה שאינו צורך מגורים**, יש להימנע מר"ח אב עד התענית ^{צח}. ובמקום הפסד, מותר ^{צט}.

סיוד וצבע

קו. וכן אין לסויד ולצבוע את הבית ^פ.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{אא} בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.

^{אב} שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).

^{אג} הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מנין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.

^{אד} משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

^{אה} יבמות מ"ג. שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'.

בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א')

^{אז} מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

^{אז} פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה (ח"ד סי' נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, כנהוג, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א'). אבל בימים מייז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריא (י"ח ד') שמוותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

^{אח} שו"ע סעיף ב. מג"א. משנ"ב (ס"ק י"ב).

^{אט} ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אבל **אין לעבור לגור בבית חדש** בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחיינו (שו"ע סי' רכ"ג ג') כ"ה בתשוי' לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א).

^פ שו"ע סעיף ב. ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

תיקונים

קז. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר^{קא}.

בית הכנסת

קח. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים^{קב}.

תפירה

קט. כתב הירושלמי^{קא} אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השת) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושתת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מזה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתיה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב^{קב}. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה^{קב}.

סריגה

קי. שאלה עלתה בנוגע לקייטנות בנות שאין כ"כ במה להעסיק אותן, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת^{קב}.

הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה. מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה^{קב}.

תיקון כפתור - בגד

קיא. תיקון כפתור או קרע בבגד משומש מותר^{קב}.

בס' הליכות שלמה (פ"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלקול בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קא} ראה שו"ע סעיף ב', אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הברשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

^{קב} משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש ס"ק ז', מתיר גם שאר בנינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

^{קב} פסחים פרק ד' הל' א'.

^{קב} טור ושו"ע סעיף ח.

^{קב} חיד"א במחז"ב. כפה"ח ס"ק קט"ו

^{קב} הליכות שלמה (פ' יד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות וי' - ע"ט).

^{קב} רמ"א סעיף ז'.

^{קב} מועד לכל חי (סימן י' אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

כח

ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

תפירת בגדים חדשים

קיב. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב^{קט}. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה היו תחילת המלאכה^ק.

קניית בגדים

קיג. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב^{קיא}.

נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן^{קיב}.

מקום פסידא

קיד. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב^{קיג}.

כלים חדשים

קטז. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים^{קיד}. במקום הצורך, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{קיז}.

שחייה

קטז. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{קטז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קט} שו"ע סעיף ז'.

^{קי} וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

^{קיא} רמ"א סעיף ז'.

^{קיב} כפה"ח תקני"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

^{קיג} משנ"ב (סי' תקני"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

הגרי"ש אלישיב. קנין תורה (א'-קט)

^{קיד} אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד

משנ"ב (סי' תקני"א ס"ק נ"א).

^{קטו} הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב.

ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה,

יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

^{קטז} שו"ע סעיף ט"ז.

קיי. **מכל ענין של סכנה יש להמנע^{קי}**, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{קי}.

ריקודין ומחולות

קיא. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{קיט}.

שירה

קיט. **שירה בפה**, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{קכ}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{קכא}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

קכ. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{קכב}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{קכב}.

תספורת לבעל ברית

קכא. אבי הבן מותר להסתפר^{קכב}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{קכב}. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{קכ}. ו"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{קכז}.

----- = מקורות וציונים = -----

קי" ס"י תקנ"א סעיף י"ח

קי"ח הליכות שלמה. מבית לוי.

קיט באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

קכ מתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'), נראה שמותר. הגרי"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

קכא שבט הלוי (ח"ח סי' קצ"ו). הגרי"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות, כתב הגרש"ז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

קכב שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

קכג רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

קכד תשו' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשו' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

קכה ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשו' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

קכו מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

גזיזת ציפריים

קכב. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז צפריים, ויש שמתירין^{קכב}, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^{קכט}.

בשר ויין

קכג. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין^{קל}. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{קלא}.

תבשיל בשרי

קכד. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר^{קלב}.

קכה. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{קלג}.

בשר סעודת מצוה

קכו. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{קלד}.

חולה בבשר

קכז. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר^{קלה}. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר^{קלו}. ויש הסוברים בגיל 7 – 9^{קלז}.

----- = מקורות וציונים = -----

קכו

שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

קכב

דעת הט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז). ואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגוזן.

קכט

לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

קל

שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קלא

בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קלב

שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קלג

ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קלד

רמ"א סעיף י'.

קלה

רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קלו

אז נדברו ח"י סי' ס"א דהוי כדן קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

קלז

מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ'9. דברי יציב (ח"י סי' רל"ו) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"י סו"ס ע"ב).

שכח ובירך

קכח. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^{קלח}.

טעימה מהתבשיל ער"ש

קכט. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועי' בהערה^{קלט}.

מתנה

קל. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים^{קמ}. בפרט מתנות שיש בהם משום שמחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר^{קמא}.

נקיון

קלא. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך^{קמב}. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

קלב. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב^{קמג}. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד^{קמד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קלח שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קלא) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

קלט בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קסט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

קמ הליכות שלמה פ"ד.

קמא הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאיילת שלום.

קמב בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פ"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

קמג סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובסי' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובסי' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי היום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

קמד הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

צחצוח נעליים

קלג. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר^{קמ"ד}. ויש מתירים להשחירם^{קמ"ו}, אבל בלי להבריקים^{קמ"ז}. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

קלד. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^{קמ"ח}.

קלה. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^{קמ"ט}.
רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

קלו. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^{ק"ב}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^{קנ"א}.
עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^{קנ"ב}, 4, 8, 13.

קלז. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{קנ"ג}.

לבישת בגדים מכובסים

קלח. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{קנ"ד}.

----- = מקורות וציונים = -----

קמ"ה מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

קמ"ו תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

קמ"ז תשו' אג"מ שם.

קמ"ח שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

קמ"ט הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"ז א') מחמיר.

ק"ב ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

קנ"א חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

קנ"ב עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (ס"ק קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

קנ"ג הגריש"א. חנוך לנער (פ' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב ס"י תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

ונראה שמותר לתלותם לייבש בחוץ, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב ס"י תקנ"א ס"ק מ"ב.

בגדי זיעה

קלט. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף^{קנ"ה}.
 בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור **רק בשבוע שחל בו תשעה באב**.

בגד לבוש

קמ. אם לבש בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביחד^{קנ"ו}, יכול ללבשם שוב בתשעת הימים^{קנ"ז}.

לקמט בגד

קמא. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל נעימות בגד מכובס^{קנ"ח}

קמב. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים^{קנ"ט}.

בגדי שבת בשמחות

קמג. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים^{קס}.

שידוך

קמד. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת^{קסא}.

אורח

קמה. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח^{קסב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קנד} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

^{קנה} הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

^{קנו} דעת קדושים מבוטשאטש (יו"ד סי' שפ"ט).

^{קנז} שו"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף א' ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקני"א קצ"א) מוע"ז.

^{קנח} כרם שלמה יו"ד סי' שפ"ט בשם ס' לחם הפנים. תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צי"א

(חיי"ג סי' ס"א) תשו' שבט הלוי (י"א קל"ה) הליכות שלמה (פי י"ד הע' 45)

^{קנט} רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים נהגו איסור

^{קס} עיי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

^{קסא} הליכות שלמה פי"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א, מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגרי"ש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל, שהחזו"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

^{קסב} מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

רחיצה

קמו. נוהגין לא להתרחץ מ"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו^{קסג}. פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הכרך.

קמו. בארצות החמות שמוצטער מאוד, יש להקל^{קסד}. ולא ירחץ כל גופו כאחת^{קסה}. והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה^{קסו}.

קמת. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{קסז}.

מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים. וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{קסח}.

טבילה במקוה

קמט. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^{קסט}.

רחיצה לכבוד שבת

קנ. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{קע}, אבל בלי סבון^{קעא}.

דיאדורנט

קנא. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (ס' הלי' ביהמנצ' בשם הגר"מ פיינשטיין).

----- = מקורות וציונים = -----

קסג שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קסד אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בעי' כ"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.

ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שבינו"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה. קסה הליכות שלמה יח. הגרי"ש אלישיב.

קסו שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קסז תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

קסח רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביאם משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

קסט א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ') ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

קע רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

קעא משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוה"ק לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

סיום מסכת בטי הימים

קנב. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מליובאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמ"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. הדיפך משנאת חנם. וזהו תיקון החטא.

קנב. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה^{קעב} ומכל מקום אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^{קעד}.

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות^{קעד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קעב} כתב מהר"ם מינץ (ש"ך יז"ד סי' רמ"ו כ"ו) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זריז ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

^{קעג} אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקני"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכווער להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

^{קעד} מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

וי"א שמוותרת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשגיחים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר^{קע"ה}. מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת^{קע"ו}

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה"י, גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים מ"ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קע"ה} סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתה והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

^{קע"ו} בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'), שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יא ר"ח מנחם אב ביום ששי

ער"ש ר"ח אב
קנד. בע"ש שהוא ר"ח אב מותר להתרחץ גם כל גופו בחמין, כל מי שרוחץ תמיד בערב שבת לכבוד שבת^{קעז}

טעימה מהתבשיל ער"ש
קנה. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועיי בהערה^{קעח}.

בגדים מוכבסים
קנו. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מוכבסים ומגוחצים^{קעט}.

החלפת בגדים
קנו. מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שעיי"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכניסם לחול^{קפ}

נעליים
קנח. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים^{קפא}.

הבדלה על יין
קנט. במוצ"ש אפשר להבדיל על היין^{קפב}, ויש מחמירין שאם יש שם קטן מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין^{קפג}

----- = מקורות וצינונים = -----

קט ב"ח, ט"ז, דרך החיים. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק פ"ט). הט"ז מבאר דמעיקר הדין היה צריך להתיר רחיצת מצוה בע"ש חזון. ואסרו מפני שלפעמים ער"ש חזון בערב ט"ב, שאז ראוי להחמיר מחצות ואילך, ומשום לא פלוג אסרו כל ער"ש חזון, אבל כשאין זו שבת חזון, אין טעם להחמיר.

קעח בתשוי התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשוי אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

קעט משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט) קפ בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' רצ'), משנ"ב (ס"ק ד'). שאין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשוי בצל החכמה ח"ד סי' קל"ח. וכ"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעיני"ט.

קפא מוע"ז (ח"ה סי' שלי"ח) תשוי אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א)..שבט הלוי.

קפב דעת המחבר בסי' תקנ"א ממרה"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכ"ה בלקט יושר (עמ' ק"י). דרכי חיים ושלו (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות יו"ט ח') שלמת חיים (שלי"ז) הליכות שלמה (י"ד כ"ז)

קפג הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים.

פרק יב תשעה באב שחל בשבת

צום נדחה

קס. כשחל יום ט' באב או יום י"ז בתמוז, בשבת, דוחים את הצום ליום ראשון^{קפד}

שבוע שחל בו

קסא. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^{קפה}.

ולבני עדות המזרח, אין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של שבוע שחל בו ט' באב^{קפו} ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמוותר מפני כבוד השבת^{קפי}.

צפרניים

קסב. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון^{קפט}.

רחיצה

קסג. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{קפז},

אבל בלי סבון^{קצ}. מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים^{קצא}.

----- = מקורות וציונים = -----

קפד מגילה ה. תשעה באב מאחרין ולא מקדימין, משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. שו"ע סי' תק"ג סעיף ג'.

קפה רמ"א מס' מנהגים סי' תקנ"א סעיף ד'. מג"א ס"ק ל"ה

קפו ירושלמי תענית פ"ד ה"ו. רא"ש פ"ד סי' ב'. ר"ן ט:

קפז טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח סי' יו"ד אות כ"ה.

קפח משנ"ב ס"ק כ'. מבית לוי

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

קפט רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

קצ משנ"ב (ס"ק צ"ז). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

קצא מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

טבילה

קסד. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה קצ"ב.
 כתב הפמ"ג שבער"ש חזון שחל בערב ת"ב יזהר לכתחילה להתרחץ קודם חצות ובדיעבד
 גם אחר חצות שרי קצ"ג.

בגדי שבת

קסה. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת,
 ואפילו סמוך לחצות היום קצ"ד.

בגד חדש לחתן

קסו. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, לא ילבש בגד חדש קצ"ה

סדרי תפילה וניגונים

קסז. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת קצ"ו
 במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה קצ"ז.

שלום זכר

קסח. שלום זכר לכן הנולד, עושים כמו בכל שבת קצ"ח.
 סעודת ברית מילה, יש לעשות לפני מנחה קצ"ט

דברים שבצינעא

קסט. בענין דברים שבצינעא, ראה שו"ע סי' תקנ"ד סעיף י"ט וברמ"א א'.

אב הרחמים. צדקתך

קע. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים א"ל. במנחה אין אומרים צדקתך ב'.

----- = מקורות וצינונים = -----

קצ"ב ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישוה בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

קצ"ג פמ"ג מש"ז (ס"ק ט"ז), מביאו בה"ל שם ד"ה בחפיפת

קצ"ד מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

קצ"ה מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). **שטריימל חדש** שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מידי בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

קצ"ו הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשיר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

קצ"ז בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו' "

קצ"ח המנהג לעשות שלום זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואזנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

קצ"ט סי' תקנ"ב מג"א משנ"ב (ס"ק כ"ג).

ר' שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף י"ט) ובמשנ"ב (שם ס"ק מ'). עי' שבט הלוי (ח"ו סי' ע').

רחיצת ידיים בחמין, גם בכלל דברים שבצינעא, משנ"ב (שם ס"ק ט"ל)

קעא. ימונע מולטייל בשבת זו⁷¹.

לימוד בשבת

קעב. בשבת אחה"צ, יש ללמוד בדברים המותרים בתשעה באב⁷².
וכתב הט"ז שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו⁷³.

טיפות וכדורים

קעג. טיפות וכדורים לצורך הקלה בצום, עדיף לערבבם במשקה לפני שבת⁷⁴.
ויש מתירין לקחתם בשבת⁷⁵.

כדורי רפואה

קעד. מי שצריך לקחת כדורים ויכול לקחתם או בשבת או בצום, עדיף שיקח ביום ת"ב
שנדחה עם מעט מים, מאשר לקחת בשבת⁷⁶.

סעודה שלישית

קעה. בסעודה שלישית, אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כשלמה המלך בעת
מלכותו⁷⁷.

אכילה עד השקיעה

קעו. מותר לאכול ולשתות בשבת, עד זמן שקיעת החמה⁷⁸. ונכון להודיע זה להמוני שלא
יטעו שהוא כשאר שבת⁷⁹.

----- = מקורות וצינונים = -----

⁷¹ משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

⁷² מהרי"ל. רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י"ב).

⁷³ ברכי יוסף (סי' תקנ"ג ס"ק ה). מביאו שע"ת שם.

⁷⁴ רמ"א תקנ"ג (סעיף ב'). מג"א (ס"ק ז'). בס' אורחות רבנו, (ח"ב ע' קל"ו) שדעת החזו"א שאין
ללמוד בשבת אחה"צ. שבט הלוי (ח"ו סי' ע' ו').

⁷⁵ ט"ז ס"ק ב'. מאמר מרדכי (ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י') וביה"ל "ולכן", מיקל ללמוד בשבת אחר
חצות, ומי שיוכל, עדיף שילמד דברים המותרים. בס' הליכות שלמה (פ' ט"ו) י"י כתב שיש
מקום להקל ללמוד כרגיל כל היום.

⁷⁶ סי' שכ"ח (סעיף כ"א). קצוה"ש סימן קל"ח בדה"ש (ס"ק ל"א ד"ה כ' המנחת שבת). שבט הלוי (ח"ג
סי' ל"ו). שש"כ (פ' ל"ד סעיף ה').

⁷⁷ סי' הלכה למעשה להג' א.ד. שפירא, מאג"מ (א"י ח"ג ס' נ"ד) בנינין ויטמינים בשבת, כתב הגם
שהמג"א (סי' שכ"ח מ"ג) כתב שחיוק מוגו אסור בשבת, אבל מי שנטול רק לשמור על מצב
גופו, מותר. והכדורים בעצם רק שומרים על מצב הנוזלים.

⁷⁸ תשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"ד ו').

⁷⁹ תענית כ"ט: שו"ע (סימן תקנ"ב סעיף ב').

⁷⁷ סמ"ק (מצוה צ"ו). רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י').

⁷⁸ משנ"ב (ס"ק כ"ד).

מא

אין לעשות שום סימני אבלות כגון חליצת נעליים, ישיבה על הארץ, עד זמן מוצאי שבת^{ר"ב}.

הכנה משבת לחול

קעז. אין להביא נעלי ת"ב לבית הכנסת בשבת. וכן אין להביא ספר קינות לביהכנ"ס אלא אם יעיין בו מעט בבית הכנסת מבעוד יום^{ר"ב}.

מוצאי שבת. צום ט' באב

קעח. במוצאי שבת ואומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולאחר מכן מורידים נעליים ומחליפים מבגדי שבת לבגדי חול.

הרמ"א^{ר"ד} כתב שחולצים נעליים אחרי ברכו בביהכנ"ס, וכך נהוג בכמה מקומות^{ר"טו}. בזמנינו נוהגים לבוא לביהכנ"ס עם נעלי ת"ב^{ר"טו}.

זהירות ממלאכה

קעט. יש להזכיר לנשים לא לעשות מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול^{ר"ז}.

שטיפת כלי אוכל

קפ. כלי אוכל מסעודות שבת יוכל לשטוף בתשעה באב, אחרי חצות היום^{ר"ח}, ומפני כבוד השבת לא ימנע מלהשתמש בכלים רגילים.

בורא מאורי האש

קפא. מברכים בורא מאורי האש על אבוקה^{ר"ח} כשמברך בביתו יוציא את כל בני ביתו. ואם הם לא שמעו ממנו יכולים לברך בעצמם^{ר"ב}.

אתה חוננתנו

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"ב} בשו"ע סי תקנ"ג (סעיף ב'). משנ"ב ס"ק ג'.

^{ר"ג} ראה מחצה"ש סי' תרפ"ח (ס"ק י"ב). הליכות שלמה. מבית לוי.

^{ר"ד} סי' תקנ"ג (סעיף ב').

^{ר"טו} שלמת חיים (ח"א סי' פ"ו), תשו' באר משה, רבבות אפרים (ח"ג סי' שני").

^{ר"טז} שש"כ (פ' כ"ח הע' קע"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז א').

^{ר"י} משנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ב').

^{ר"ח} שמענתא דמשה (עמ' תל"ד) אור לציון (ח"ג פכ"ט תשו' יד) אין לרחוץ כלים שאין צורך בהם עכשיו, שבכך מסיח דעתו מהאבילות. הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א.

ובבה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה עד לאחר) שעד חצות לא יעסקו בדברים אחרים.

וראה עוד דברי המג"א (סי' תקנ"ד) נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר, אף דממילא רוחצת גם ידיה, מותר, כיון דאינו אסור אלא רחיצה של תענוג. מביאו משנ"ב (שם ס"ק י"ט).

^{ר"ט} שו"ע (סי' תקנו סעיף א').

^{ר"ב} הליכות שלמה (פ' ט"ו סעיף ד). שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

מב

קפב. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{רכ"א} ואם שכח להבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב^{רכ"ב}.

קדיש תתקבל

קפג. אחרי תפילת העמידה אומר קדיש שלם עם תתקבל^{רכ"ג}, אבל אחרי איכה עד יציאת בית הכנסת למחר, אין אומרים "תתקבל"^{רכ"ד}.

ויהי נועם

קפד. ואומרים איכה וקנינות. אין אומרים ויהי נועם, ומתחיל מואתה קדוש^{רכ"ה}. ואין אומרים ויתן לך^{רכ"ו}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רכ"א} רמ"א (ס"י תקנ"ט סעיף א').

^{רכ"ב} ס"י רצ"ד (ס"ג).

^{רכ"ג} משנ"ב (ס"י תקנ"ט ס"ק ד').

^{רכ"ד} טור ורמ"א (ס"י תקנ"ט סעיף ד') שכל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי. וראה במהר"ם שיק ש"ע, תמה שהרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון.

^{רכ"ה} שו"ע (ס"י תקנ"ט סעיף ב').

^{רכ"ו} רמ"א ס"י תקנ"ט סעיף ב'.

פרק יג הבדלה

חולה בהבדלה

קפה. חולה שצריך לאכול ביום, יבדיל ביום לפני שעומד לאכול, ולא במוצ"ש בלילה^{רכ}.

ויכול גם להוציא את בני ביתו בהבדלה שלו, ולא יצטרכו שוב להבדיל במוצאי ט"ב^{רכ}.
ואם הוא צריך רק לשתות מים, לא יבדיל בט"ב משום כך^{רכ}.

על מה מבדילים

קפו. מי שחייב להבדיל בט"ב, יבדיל על מיין ענבים, או אם יש שכר שהוא חמר מדינה, יבדילו עליו. ובמקום שאי אפשר, יבדילו על יין^{רכ}.

נשים באכילה

קפו. חולה קצת, ומועברות ומניקות, מותרים לאכול בט"ב שנה זו^{רלא}.

נשים בהבדלה

קפת. נשים שצריכות לאכול בט"ב, עדיף שלא יעשו הבדלה בט"ב בעצמן, אלא תשמענה במוצאי ט"ב מבעליהן, ועיי בהערה^{רלב}.
ודעת הגרי"ש אלישיב שיבדילו הנשים בעצמן לפני שאוכלות^{רלג}.

קטן בהבדלה

קפט. קטנים אינם מבדילים לפני אכילתם^{רלד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רכ} כפה"ח (סי"ק ט'). תשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל'). תשו' קנין תורה (ח"ב סי' קי"א)

^{רכ} מל"ח. כפה"ח (סי"ק ט'). תשו' משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט).

^{רכ} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{רל} שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ה'). אז נדברו (חי"א סי' מ"ח)

^{רלא} בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלם), הביא חידושי רעק"א מתשו' שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז), שבחולי קצת ומועברת שיש מיחוש קצת, מותרים לאכול. תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ד). וכתב הגאון רבי י"מ שטרן שליט"א שגם בסתם מועברת בזה"ז יש להקל. ומציין הדמשק אליעזר (עמ' רמ"ח) בשם תשובה מאהבה שסתם מועברות ומניקות הוי בכלל מצטערות הרבה.

^{רלב} דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה). קנין תורה (ח"ה סי' נ"א). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א). וכן דעת הגאון רבי י"מ שטרן שליט"א. הגם שיש צד הלכתי לומר שיעשו הבדלה כמו שאר חולים, אולם הרי דעת הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א (סוכה נ"ד), רדב"ז (ח"ב סי' תרמ"ב), והב"ח, ס"ל שגם אנשים פטורים שנה זו מהבדלה. ונשים הרי י"א בכלל שפטורות מהבדלה, לכן מכח ספק ספיקא לא יבדילו ויאכלו כך.

^{רלג} קרא עלי מועד (פ"ז הע' י"ט). וראה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ד' ו').

^{רלד} תשו' ישמח משה (ח"א סי' מ'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הערה י"ג). שבט הלוי (ח"ז סי' קע"ז ד'). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א).

הבדלה מוצאי ט"ב

קצ. בליל מוצאי ט"ב מבדילים על היין ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים^{רלה}. ויכול
לשתות היין בעצמו^{רלו}.
ואינו אומר פסוקי הנה א' ישועתי אלא מתחיל בברכה על הכוס^{רלי}.

הבדלה לאשה

קצא. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס^{רלה}.

פרק יד קידוש לבנה

קצב. מקדשים את הלבנה במוצאי תשעה באב^{רלט}.
ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה

קצג. לכתחילה יטעום מעט לפני קידוש לבנה^{רמ}.
אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{רמא}.

נעליים

קצד. וילבש נעליים ויקדש הלבנה^{רמב}.

שתיית מים לפני הבדלה

קצה. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה^{רמג}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רלה} שו"ע סימן תקנ"ו.

^{רלו} משנ"ב שם ס"ק ג'.

^{רלי} פתחי תשובה (יו"ד סי' שע"ו), דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ד).

^{רלח} תורת המועדים מהגרי"ש אלישיב. ע"י בסי' רצ"ו ס"ח. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ז')

^{רלט} סי' תכ"ו רמ"א סעיף ב' ובסי' תקנ"א כתב הבה"ט דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי
ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. סדר היום. כנה"ג.
מהר"י צמח. פ"ח סי' תכ"ו ס"ק ב'.

^{רמ} א"ר סי' תכ"ו או' ט"ז. תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם. משנ"ב שם.

^{רמא} א"ר סי' תכ"ו, מביאו שעה"צ ס"ק ט'. מבית לוי.

^{רמב} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח')

^{רמג} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

אבילות במוצאי ט"ב נדחה

בשר ויין קצו. במוצאי התענית אסור לאכול בשר ויין מפני אבילות של יום^{רמ"ד}.

תספורת. רחיצה קצו. במוצאי התענית, בשנה הזו (תשפ"ב), מותר בתספורת ורחיצה^{רמ"ה}, וגם מותר בברכת שהחינו^{רמ"ו}.

נגינה קצו. נגינה במוצאי התענית, מותר בסעודה של ליל לפני החתונה^{רמ"ז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רמ"ד} מהרי"ל (תשו' קכ"ה), רמ"א (סימן תקנ"ח) ומפני אבילות של יום, אסור בבשר ויין אפילו בצום ט' באב שנדחה.

^{רמ"ה} מחז"ב (סי"ק ה'). משנ"ב (שם סי"ק ד') וביה"ל שם

^{רמ"ו} דע"ת (סי' תקנ"ח). שבט הלוי (ח"ו סי' ע'), מתשו' מהרש"ם (ח"ד סו"ס קמ"ח).

^{רמ"ז} הפמ"ג (תקנ"ח) כתב שכלי שיר, בסעודה בליל לפני החתונה, במוצאי צום שנדחה, יש להקל. מביאו שעה"צ (שם סי"ק ד').

פרק טו מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

קצט. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רמ"ה}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רמ"ט}.

ר. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{ר"ז}. מפני: 1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

רא. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{ר"א}.

ישיבה נמוכה

רב. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{ר"ב} עד חצות היום^{ר"ג}.

רג. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{ר"ד} (כ"ט ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{ר"ה}.

אוטובוס

רד. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{ר"ו}.

מיעוט מכבוד

רה. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{ר"ז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רמ"ח תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

רמ"ט משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

ר"י סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עיניים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

ר"א טור. ערוה"ש תקנ"ה.

ר"ב כמו אבליים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'.

ר"ג אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

ר"ד גשר החיים (פ"כ סי' ה').

ר"ה ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ג ג'), דאינו נחשב תענוג.

ר"ו בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

סוג נעליים

רו. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רנח}.

אבזם מעור

רז. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רנט}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רס}.

נעלי גומי

רח. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עינוי בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רסא}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רסב}.

אור בבית הכנסת

רט. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רסג} כמו"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

רי. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רסד}.

נר תפילה

ריא. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רסה}.

נר לברית

ריב. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רסו}.

פרוכת

ריג. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רסז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רנז} תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

^{רנח} שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ט"ז).

^{רנט} אגרות משה

^{רס} ברכי יוסף

^{רסא} פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגרח"ק

^{רסב} הגריש"א.

^{רסג} שו"ע תקנ"ט ד'

^{רסד} ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

^{רסה} מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

^{רסו} פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

^{רסז} רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק טז תפילת ערבית

ייד. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בכי כאבלים^{רסח} ותפילה בלחש^{רסט}.

אתה חוננתנו

רטו. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{רע}.

קדיש תתקבל

רטז. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תתקבל^{רעז} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל^{רעב} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי^{רעג}.

ריז. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רעד}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים.

במגילה כשירה, יש מברכין^{רעה}.
כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

ריח. נשים, אי' במס' סופרים (יה ד) ששומעות איכה^{רעו}, לדברי המג"א^{רעז}, אינן נוהגות בזה.

חזן

ריט. החזן שקורא איכה^{רעה}, מגביה קולו בכל איכה יותר^{רעט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רסח רמ"א תקנ"ט א' ב'

רסט מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחברו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

רע רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א' וסי' רצ"ד ג')

ואם לא אמר קודם לכן, יאמר עכשיו ברוך המבדיל בין קודש לחול.

רעא משנ"ב ס"ק ד'.

רעב רמ"א סעיף ד'

רעג ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון .

רעד משנ"ב ס"ק ב'

רעה משנ"ב תקנ"ט ב'

רעז מס' סופרים (יה ד')

רעו רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

רעז בס"י תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה, וכתב הט"ז (ס"ק

ה) נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב **משמע שהציבור**

לא יאמרו איכה וקינות רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קינות.

רעט מהרי"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

איכה ביחיד

רכ. יחיד גם יאמר איכה וקינוות^{רפ}.

סדר קדושה

רכא. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{רפא}.

רכב. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)

ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

ויתן לך

רכג. ט"ב במוצאי שבת, אין אומרים ויתן לך^{רפב}.

פרק יז הליכות ט"ב

יצטער במשכבו

רכד. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{רפג} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.

וייש שהיו ישנים על הארץ (ש"ע) ואם יכול יצטער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידיים

רכה. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{רפד} ב. כשיצא מבית הכסא^{רפה} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{רפז} ד. אם נגע בלכלוך, נעל^{רפז}.

נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג ס"ק ז).

----- = מקורות וציונים = -----

^{רפ} ח"א. משנ"ב ס"י תקנ"ט (ס"ק ה')^{רפא} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'^{רפב} ס' כל בו מביאו הרמ"א (ס"י תקנ"ט סעיף ב'). וכתב הא"ר, מפני שאין זמנו בתשעה באב. משנ"ב (שם ס"ק ט')^{רפג} תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א ס"י תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.^{רפד} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא), רוח רעה כלכלוך טיט.^{רפה} מט"א תריג^{רפי} משנ"ב תקנ"ד כא^{רפז} גר"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.

לימוד תורה בת"ב

רכז. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישראלים משמחי לב^{רפח}.
 מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הניזקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בת"ב נחלקו הפוסקים^{רפט}.

רכז. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה^{רצ}.

חברותא

רכז. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר^{רצא}.

לימוד בהרהור

רכז. יש שאוסר לימוד בהרהור^{רצב}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בת"ב

הל. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת^{רצג}.
 מאידך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד^{רצד}..

השכמה

הלא. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת^{רצה} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ביראת עולם. ריבה צום. ה'ושענא. מגילה. ה' זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה^{רצו}.

הלב. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב ס"י תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רפח} תענית ל. שו"ע ס"י תקנ"ד סעיף א'

^{רפט} יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשו"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פונזא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט').

^{רצ} מהרי"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'). ט"ז ס"י תקנ"ד ב'

^{רצא} חזו"א, הגר"ח

^{רצב} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{רצג} ריטב"א (מו"ק טו א). מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{רצד} שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (סי' י' ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב

(ח"ב סי' ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{רצה} משנ"ב ס"י תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{רצו} א"ר ס"י תרס"ד ג'.

פרק יח טלית ותפילין

רלג. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית^{רצו}.
(אר"י רש"ש עפ"ם להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד' ס' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

רלד. במנחה מניחים ציצית ותפילין^{רצה}.
אבל כל החמושה עינויים, אין מבטלין כל היום^{רצט},

תפילין לחולה
רלה. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור^ש.

פרק יט סדר היום

רלו. מתפללין תפילת שחרית, וכל מזה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים^{שא}.

פיטום הקטרת
רלז. פיטום הקטרת: אין לומר^{שב},
ויש שכתבו שמו שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר^{שג}.

איכה ביום
רלח. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום^{שד}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רצו} שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.

^{רצח} שו"ע סי' תקנ"ה א' מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.

^{רצט} משנ"ב סי' תקנ"ה ס"ק ג': לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.

^ש התעוררות תשובה ח"א סי' ע"ב. מהר"ם שיק סי' ר"צ. זכרון יהודה סי' י"ח. הגריש"א. הגרשני"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

אבל בשבת הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

^{שא} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

^{שב} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומר.

^{שג} שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אוזב. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו

כאיזה מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{שד} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

חצות היום

רלט. בחצות היום קמים מישיבה על הארץ^{שה}.

מנחה

רמ. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב ש"ו.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ש"ז:

ברכת כהנים

רמא. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה^{שה}.

תפילין במנחה

רמב. במנחה מניחים תפילין ש"ט, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו ש"י.

פרשיות קר"ש

רמג. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים ש"א.

נחם

רמד. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות ש"ב.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל ש"ג.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שה} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור כל כך כמו החמשה עינויים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{שו} **מנחה גדולה**: בני"י. משמרת שלום. ערוה"ש רל"ג. ריטבא יומא כח: חזו"א. גם כי יוכל להזדרז ולהניח תפילין.

^{שו} רמב"ם, אר"י. שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{שח} הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה..

^{שט} שו"ע ס"י תקנ"ה סעיף א'.

^{שי} משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{שיא} פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח תקנ"ה ס"ק ז' בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה

ובמשנ"ב (ס"י תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

^{שיב} ר"י ברצלונא. ר'עמרם. ריטב"א. שו"ע תקנ"ז א'.

^{שיג} רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהרי"ל רמ"א (תקנ"ז).

תהלים

רמה. יש שנהגו לומר תהלים במנחה ^{שיד}, ויש שאוסרים ^{שטו}.
 ויש שהתירו לצורך, חולה ^{שטז}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שיד} מג"א תקנ"ד ו' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו.
 משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.
^{שטו} רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת
 (משנ"ב. מג"א).
^{שטז} לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו
 ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת
 מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק כ מוצאי ט' באב

רמו. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים ש"ז

רמו. הרמ"א ש"ח, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש ש"ט.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה ונעליים

רמח. ילבש נעליים ש"ב, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה ש"א.
אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם ש"ב.

שתית מים לפני הבדלה

רמט. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה ש"ג.

בשר ויין

רנ. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר הצות יום י' באב ש"ד וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים ש"ה או שומעים נגינה ש"ו.

----- = מקורות וצינונים = -----

ש"ז בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

ש"ח. ס"י תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

שיט. פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה). פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא).

א"ר. חיד"א. פמ"ג.

ש"כ פרי חדש (ס"י תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (ס"י ח').

ש"כא א"ר ס"י תכ"ו (או ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל קי"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

ש"כב א"ר ס"י תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

ש"כג שבט הלוי (ח"ח ס"י קכ"ט)

ש"כד הרמ"א ס"י תקנ"ח מהגה"מ.

ש"כה מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

ש"כו מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

הנא. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{שכו}.
וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{שכח}.

סעודת מצוה

הנב. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{שכט}.

----- = מקורות וציונים = -----

שכו שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל'ח' (סי' י' ס"ק צ"ב) שנהגו
הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

שכח שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')

שכט משנ"ב (שם ס"ק ב')

פרק כא ברית מילה בטי' באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות של. דוריזין מקדימין למצוות שלא.
 ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אבילות ואינו כדאי שלב.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול שלג.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק שלד.
 ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה שלה. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת שלו.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים שלו.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין שלה.
 ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וצינונים = -----

- של טושו"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.
 שלא משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.
 שלב שו"ע שם סעיף ז'.
 שלג מהרי"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.
 שלד שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.
 שלה שו"ע שם.
 שלז כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.
 שלז ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עינויים שהוא מדינא דגמרא.
 שלח גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו^{שלט}.

י. דרך עשיית מציצה ביין בצום, נחלקו הדעות^{שמ}.

טעימה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה^{שמא}.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב^{שמב}.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת^{שמג}.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים^{שמד}.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר בפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע^{שמה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שלט} מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

^{שמ} המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, וילף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

^{שמא} תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

^{שמב} תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

^{שמג} שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד).

^{שמד} תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

^{שמה} בס' תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה ^{שמו}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר ^{שמו}.

----- = מקורות וציונים = -----

אבל יש מחמירים בכלי זמר מי"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

^{שמו} זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.

^{שמו} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).